

İBRİ DİLİNDƏ TİBBİ AVADANLIQ ADLARININ İFADƏ VASİTƏLƏRİ

Giriş. Tibb terminologiyasının formalaşma və inkişaf tarixi qədimdir. Bu inkişaf prosesində terminlərin yaranması müxtəlif amillərin təsiri ilə dəyişmələrə məruz qalmışdır. Bu dəyişmələr tibbi terminologiyanın struktur tərkibinə də təsir göstərmişdir. Belə ki, tibb elmləri cəmiyyətin inkişafı və elmi-texniki tərəqqi, həmçinin mövcud cəmiyyətdəki ideologiya ilə sıx əlaqədardır. Məhz bu baxımdan tibb elmi əsaslı şəkildə yeniləşmə dövrlərini keçmiş, sahənin terminoloji sistemində də böyük dəyişmələr yaranmışdır. Bu cəhət tibb terminologiyasının tərkibinə tarixi aspektdən yanaşmanı aktuallaşdırır.

Əsas hissə. Dildə müəyyən sahəyə aid terminlərin yaranması yeni elmi ideya və istiqamətlərin formalaşması, yeni texnologiyanın mənimsənilməsi və yeni texnoloji proseslərin yaranması ilə əlaqədardır (11). Elm və texnikanın dilə böyük təsiri müxtəlif dünya dillərindən ibri dilinə saysız hesabsız teminlərin keçməsinə səbəb olmuşdur. Bu terminlər bu və digər elm sahəsi ilə sıx bağlı olur. Müxtəlif elm və ixtisas sahələrində işlənən sözlərin siyahısı dilçilik ədəbiyyatlarında nomenklatura da adlanır (1, s. 4). Hər bir elmin nomenklaturası müxtəlif dillərə əsaslanır. Məsələn, astronomiya sahəsi ilə bağlı beynəlxalq terminlər roma mifologiyasına (planetlərin adları) və yunan mifologiyasına (peyklərin adları), tibb sahəsində işlənən sözlər daha çox qədim latın və yunan dillərinə əsaslanır (4, s. 27). Bu elm sahələrinə aid beynəlxalq terminlər bütün dünya dillərində eyni tələffüz formasına malik olsalar da, dilin qrammatik və fonetik qaydalarına uyğun olaraq bəzən bu sözlər kiçik fonoloji dəyişikliklərə məruz qalırlar. Məsələn, , ibri dilinin fonetikasına görə sözlər heç vaxt “f” hərfi ilə başlamır (çünki “f” səsini ifadə edən פ-pe hərfi beqad-kefat qrupu samiti olduğundan sözün əvvəlində həmişə nöqtəli vəziyyətdə tələffüz edilir). Lakin latın dilindən ibri dilinə keçmiş פונדוסקופ (fonendoskop) sözünün ilk samiti (“f”) ibri dilinin qayda-qanunlarına zidd olaraq “p” kimi yox, “f” kimi, son samiti isə “f” kimi yox, “p” kimi tələffüz olunur (ibri dilində sözlər heç vaxt “p” hərfi ilə bitmir.)

İbri dilinin lüğət tərkibində rast gəlinən çoxsaylı tibbi terminlər aid olduğu tibbi sahəyə görə qruplaşdırılır. Tibb sahəsinə aid olan tibbi avadanlıqların adı ibri dilinin lüğət tərkibinə iki formada keçir: a) olduğu kimi və ya kiçik fonoloji dəyişikliklərlə və b) alınma sözün qarşılığının tapılması yolu ilə. Qeyd etməliyik ki, ilk dövrlərdə dildə beynəlxalq terminlərin işlədilməsinə münasibət birmənalı olmamışdır. İbri dili Akademiyasının üzvləri dilə sürətlə keçən belə beynəlxalq terminlərin tərcüməsində yaxından iştirak edirdilər (2, s. 87).

İbri dilində tibbi avadanlıqların adlarını ifadə edərkən müxtəlif üsullardan istifadə olunur. Belə ki, bəzi tibbi cihaz və alətlərin adları olduğu kimi saxlanılır və bu sözlərin böyük bir qismi ibri dilinin qayda-qanunlarına ziddiyyət təşkil edir:

Nö	İbricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	פונדוסקופ	Fonendoskop (auskultativ səsləri gücləndirən stetoskop növü)	Fonendoskop
2.	אופטולמוסקופ	Ofthalmoskop (gözü müayinə etmək üçün istifadə olunan tibbi cihaz)	Oftolmoskop
3.	אוטוסקופ	Otoskop (qulaqlara baxmaq üçün istifadə edilən tibbi cihaz)	Otoskop
4.	ציסטוסקופ	Çistoskop (sidik kissəsinin daxili səthini müayinə etmək üçün tibbi alət)	Tsistoskop
5.	נגוטוסקופ	Neqatoskop (quru və yaş ağ-qara rentgenoqrafik təsvirlərə baxmaq üçün nəzərdə tutulmuş cihaz)	Neqatoskop
6.	לרינגוסקופ	Larinqoskop (qırtlaq boshluğunu müayinə etmək və traxeyanın intubasiyasını icra etmək üçün tibbi alət)	Larinqoskop
7.	רינוסקופ	Rinoskop (burun boşluğunun müayinəsi üçün güzgüli cihaz)	Rinoskop
8.	רטינוסקופ	Retinoskop (görmə dərəcəsini təyin etmək üçün cihaz)	Retinoskop
9.	קאסטרוסקופ	Qastrooskop (endoskopik tibbi müayinə üçün istifadə edilən cihaz)	Qastrooskop
10.	טלסקופ	Teleskop	Teleskop

“Av” hecası ilə başlayan sözlərin ilk hecası ibri dilində “o” formasında olur:

Nö	İbricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	אוקלאב	Avtoklav (sarğı materiallarını, alətləri, eləcə də mikroorqanizmlər yetişdirmək üçün qida mühitini, infeksiya düşən materialları, operasiya xəzlərini və s. Təzyiqlə sterilizə edən aparat)	Otoklav

2.	אוטורפרקטומטר	Avtorefraktator (insanın refraktiv qüsurunun obyektiv ölçülməsini və eynək və ya kontakt linzaların reseptini təmin etmək üçün göz müayinəsi zamanı istifadə olunan kompüterlə idarə olunan tibbi alət)	Otorefraktator
----	---------------	--	----------------

Tərkib hissələrindən biri “ölçən” (metr) sözündən ibarət olan tibbi cihazlar “mad” və ya “madad” (İbricə tərcümədə “ölçmək”) sözlərinin köməyi ilə yaranır, lakin גלוקומטר (qlükometr (qanda qlükoza konsentrasiyasını yoxlamaq üçün istifadə oluna bilən portativ tibbi cihaz) olduğu kimi saxlanılır:

№	İbricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	מד צעדים	Addımölçən	Mad tsaadim
2.	מדד עיניים	Göz şkalası	Madad eynayim
3.	מד חמצן	Nəbz oksimetri (insanın oksigenlə doymasını izləmək üçün qeyri-invaziv aparat)	Mad xamtsan
4.	מד דופק	Nəbzölçən aparat	Mad dofek
5.	מד המוגלובין	Hemoqlobin ölçən aparat	Mad hemoqlobin
6.	מד סוכר	Şəkər ölçən aparat	Mad sukar
7.	מד לחץ דם	Təzyiqölçən aparat	Mad laxats dam
8.	מד שמע	Eşitməni təyin edən aparat	Mad şema
9.	מד נשימה, ספירומטר	Spirometr (nəfəsölçən)	Mad neşima, spirometr
10.	מדחום	Termometr	Mad xom

Sonu “tor” və “por” sonluğu ilə bitən tibbi cihazların bəzilərinin adları olduğu kimi saxlanılır, bəziləri cüzi dəyişikliyə məruz qalır, bəzilərinin isə İbri dilində qarşılığından istifadə olunur:

№	İbricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	ארטיקולטור	Artikulator (stomatologiyada istifadə edilən, üst və aşağı çənənin gips örtüklərinin sabitləndiyi, çənənin yuxarı sümüyə münasibətdə bəzi və ya bütün hərəkətlərini əks etdirən mexaniki menteşəli cihaz)	Artikulator
2.	דפברילטור	Defibrilator (həyati təhlükəsi olan ürək aritmiyalarını, xüsusən də mədəcik fibrilasiyası və qeyri-perfuziya mədəcik taxikardiyasını müayinə edən cihaz)	Defibrilator
3.	דפברילטור אוטומטי חיצוני	Xarici avtomatik defibrilator	Defibrilator otomati xitsoni
4.	אינקובטור (רפואה)	Küvez	İnkubator (refua)
5.	דוראפור	Durapor (möhkəm, sərt ipək üslublu parçadan olan yapışqan rulon şəklində tibbi sarğı materialı)	Durapor
6.	נבולזר	Nebulizator	Nebulizer
7.	ממריץ אלקטרוני	Elektrik stimulator	Mamrtis elektroni
6.	ערכת עיקור	Sterilizator	Erkat ikur
7.	שוואב	Aspirator	Şoev
8.	רכז חמצן	Oksigen konsentatoru	Rakaz xamtsan
9.	מחולל חמצן	Oksigen generatoru	Mexolel xamtsan
10.	קוצב לב מלאכותי	Elektrokardiostimulyator (ürək ritmini tənzimləmək üçün tibbi cihaz)	Kotsev lev melaxuti
11.	מנשם ידני	Manual respirator	Menaşem yedani

Bir sıra tibbi alət və cihaz adlarının ifadəsində həm yunan-latın, həm də İbri dilindəki qarşılığından istifadə olunur (10):

№	İbricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	פרוטה, תותב, תותבת	Protez	Proteza, totav tovet
2.	קורסט, מחוד	Korset	Korset, maxox
3.	צנתר, קתטר	Kateter	Tsanter, kateter

4.	זוכית מגדלת, מגדלת, לופה	Lupa	Zexuxit maqdelet, maqdelet, lupa
5.	כהל, ספירט	Spirit	Kohal, spirt
6.	אגד מדבק, פלסט, לויקופלסטר	Yarabandı	Eqed midabek, plaster, lukoplaster

Bəzi tibbi cihazların adları isə “maf’el” modeli ilə yaranır:

№	Ibricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	מדחס	Kompressor	Madxes
2.	משאף	İnqalyator	Maş’ef
3.	מתאם למכשיר	Adaptor (aparatlar üçün)	Mat’em le-maxşir
4.	מסכת	Steteskop (ürək, qan damarları, ağciyər, bronx, bağırsağ və digər orqanlardan çıxan səslərin auskultasiyası üçün tibbi diaqnostik cihaz)	Masket
5.	מהדק	Qısqaç	Mahdek
6.	מגרד	Qazma (küret)	Maqred
7.	מזרק	Şprits	Mazrek

Bəzi cihazlar isə “maf’elet” modeli ilə düzəlir:

№	Ibricə	Azərbaycanca	Oxunuşu
1.	מלקטת	Cımbız (pinset)	Malketet
2.	מגדלת	Lupa	Maqdelet

Nəticə. “İbri dilində tibbi avadanlıq adlarının ifadə vasitələri” adlı məqalədən əldə olunan nəticələri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

1. İbri dilinin lüğət tərkibində rast gəlinən çoxsaylı tibbi sözlər aid olduğu tibbi sahəyə görə qruplaşdırılır. Tibb sahəsinə aid olan tibbi avadanlıqların adı ibri dilinin lüğət tərkibinə iki formada keçir: a) olduğu kimi və ya kiçik fonoloji dəyişikliklərlə və b) alınma sözün qarşılığının tapılması yolu ilə. Qeyd etməliyik ki, ilk dövrlərdə dildə beynəlxalq terminlərin işlədilməsinə münasibət birmənalı olmamışdır. İbri dili Akademiyasının üzvləri dilə sürətlə keçən belə beynəlxalq terminlərin tərcüməsində yaxından iştirak edirdilər.

2. İbri dilində tibbi avadanlıqların adlarını ifadə edərkən müxtəlif üsullardan istifadə olunur. Belə ki, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, bəzi tibbi cihaz və alətlərin adları olduğu kimi saxlanılır və bu sözlərin böyük bir qismi ibri dilinin qayda-qanunlarına ziddiyyət təşkil edir. “Av” hecası ilə başlayan sözlərin ilk hecası ibri dilində “o” formasında olur (אוטוקלב, אוטורפרקטומטר). Tərkib hissələrindən biri “ölçən” (metr) sözündən ibarət olan tibbi cihazlar “mad” və ya “madad” sözlərinin köməyi ilə yaranır (מד לחץ, מד חום, מד חמצן, מד עיניים, מד צעדים) lakin גלוקומטר (qlükometr-qanda qlükoza konsentrasiyasını yoxlamaq üçün istifadə oluna bilən portativ tibbi cihaz) olduğu kimi saxlanılır. Sonu “tor” və “por” sonluğu ilə bitən tibbi cihazların bəzilərinin adları olduğu kimi saxlanılır, bəziləri cüzi dəyişikliyə məruz qalır, bəzilərinin isə ibri dilində qarşılığından istifadə olunur (בוליוור, ממריץ אלקטרוני, ערכת עיקור, שואב, ערכת תרופות, קתטר-צנתר, תותב-פרוטזה, לויקופלסט-אגד מדבק, מזרק, מהדק, מתאם למכשיר, משאף, מדחס). Bir sıra tibbi alət və cihaz adlarının ifadəsində həm yunan-latin, həm də ibri dilindəki qarşılığından istifadə olunur: לויקופלסט-אגד מדבק, מזרק, מהדק, מתאם למכשיר, משאף, מדחס, מלקטת (מגדלת). Bir sıra tibbi alət və cihazların adları olduğu kimi saxlanılmış (דופלר), bəzilərinin isə ibri qarşılığı tapılmışdır (מוניטור עוברי, בדיקת אולטראאונד, טיפול אולטראאונד, דימות תהודה מגנטית, מיכל ואקום, כיסוי נעליים חד פעמי). Digər tibbi avadanlıq və cihazların adları isə feil bablarının feili sifət modeli və ya iki və ya daha artıq sözün birləşməsindən yaranır (עזרה ראשונה, מוניטור אודיו לתינוק, מכשיר אדי אוויר, מראה גינקולוגית, קולב זרוועת רפואי, מיטת אשפח, מנורת ניתוח, שולחן בדיקה) (עזרה ראשונה).

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

- Kitab:**
1. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI NAZİRLƏR KABİNETİ YANINDA TERMINOLOGİYA KOMİSSİYASI, “Terminologiya məsələləri, № 2”, Bakı 2018
  2. «Иврит — язык возрожденный»: Сборник статей. Перевод с иврита и с английского. Иер., 1984. 176 с.
  3. Крюков А.А. «Краткая история возрождения разговорного иврита», Москва 2003, 247 с.
  4. Шапиро Ф. Л. Некоторые пути и источники пополнения словарного состава современного языка иврит // Семитские языки: Сборник статей. М., 1963. С. 127–135.
  5. אבן-שושן א. המלך החדש: אוצר שלם של הלשון העברית הספרותית, המדעית והמדוברת; ניבים ואמרות עבריים וארמיים מוסיפים במלאומים. כרכים 1–7, ירושלים, 1977.
- Lüğət:**
6. Иврит-русский учебный словарь: 15000 слов / Составитель М. Клайнбарт. Иер., 2019. 306 с.
  7. Каган А. М. Полный русско-еврейский словарь. 4-е изд. Киев, 1919. 668 с.
  8. Шапиро Ф. Л. Иврит-русский словарь: Около 28000 слов / Под редакцией Б. М. Гранде. М., 1963. 768 с.
- Internet resursları:**
9. <https://www.kakras.ru/mobile/latin-anatomic-dictionary.html>
  10. <https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%98%D7%92%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94:%D7%9E%D7%97%D7%9C%D7%95%D7%AA>
  11. <https://www.disease.co.il/diseases-list>
  12. <https://hebrew-academy.org.il/category/%d7%a9%d7%9e%d7%95%d7%aa-%d7%9e%d7%97d7%9c%d7%95d7%aa/>

Açar sözlər: ibri dili, ibri lüğətləri, ibri dilində terminlər, beynəlxalq terminlər, tibbi sözlər, tibbi avadanlıqlar, tibbi cihazlar, söz modelləri

Ключевые слова: иврит, ивритские словари, термины в иврите, международные термины, медицинские термины, медицинская техника, медицинские инструменты, словообразовательные модели

Key words: the Hebrew language, Hebrew dictionaries, Hebrew terms, international terms, medical words, medical equipment, medical devices, word types

a

Means of expressing the names of medical equipment in Hebrew

Summary

The emergence of terms related to a particular field in the language is associated with the formation of new scientific ideas and directions, the adoption of new technologies and the emergence of new technological processes. The great influence of science and technology on language has led to the transfer of countless resources from different world languages to Hebrew. These terms are closely related to this and other fields of science. The list of words used in various fields of science and specialization is also called nomenclature in linguistic literature. The nomenclature of each science is based on different languages. For example, international terms related to astronomy are based on Roman mythology (names of planets) and Greek mythology (names of satellites), while words used in medicine are mostly based on ancient Latin and Greek. Although international terms related to these fields of science have the same pronunciation in all world languages, these words are sometimes subject to minor phonological changes in accordance with the grammatical and phonetic rules of the language.

Способы выражения названий медицинского оборудования на иврите

Резюме

Появление в языке терминов, относящихся к определенной области, связано с формированием новых научных идей и направлений, внедрением новых технологий и появлением новых технологических процессов. Большое влияние науки и техники на язык привело к переводу бесчисленных ресурсов с разных языков мира на иврит. Эти термины тесно связаны с этой и другими областями науки. Список слов, используемых в различных областях науки и специализации, в лингвистической литературе также называют номенклатурой. Номенклатура каждой науки основана на разных языках. Например, международные термины, относящиеся к астрономии, основаны на римской мифологии (названия планет) и греческой мифологии (названия спутников), а слова, используемые в медицине, в основном основаны на древнелатыни и греческом языке. Хотя международные термины, относящиеся к этим областям науки, имеют одинаковое произношение во всех языках мира, эти слова иногда подвергаются незначительным фонологическим изменениям в соответствии с грамматическими и фонетическими правилами языка.

Рәүсә: fil.f.dok. Т.Н.Һүсейнбалыева